

PETŐFI-MUZEUM.

K I A D J Á K:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden két hónapban. Előfizetési ára egy évre 2 ft 50 kr. Egy-egy füzet ára 50 kr.

Julius—Augustus.

Kéziratok és előfizetési pénzek a kiadóhivatalnak címezendők. Kolozsvár, Bel-Farkasutca 13. sz.

Petőfi a svédeknél.

Ismertetni akarom azt a svéd Petőfi-életrajzot és anthológiát, melyet hírlapjaink és folyóirataink csak futólag említettek vagy rövidesen ismertettek. Az a könyv igen örvendetes jelenség, mely a magyarság teljes méltatását érdemli; s ezért akarom én azt a legilletékesebb helyen tüzetesen ismertetni.

Könyvünk hirdetése is érdekes ránk magyarokra nézve. Ez a következő: „Harposlag och svärdsklang. En sannsaga, berättad af Birger Schöldström. Jemte ett urval af egna och andras Petőfi — öfversättning ar. Azaz: „Hárfapengetés és kardcsörrenés. Igaz történet, elbeszélve B. Schöldtől. Együttal saját és más Petőfi-fordítások anthológiája.“

„Századunk egyik legkitü-

nőbb költője a magyarok Petőfi Sándorja, és az ő rövid életpályája egyike a legromantikusabbaknak, melyek a világirodalomban föl vannak jegyezve. Született 1823. új-év éjjelén; életének első húsz éve alatt váltogatva katona, diák, kóborló színész; gyakran csaknem fölemészttve a nyomortól, szükségtől és becsvágytól; a következő hat év alatt népének kedvence, legnagyobb költője, ki egyenlően szerencsés és lángeszű a legegyszerűbb dalban úgy, mint a legmagasabb rangu műfajban, sokoldalú és tevékeny, mint kevesen a világirodalomban; ki önön erejével küzdött ki magának tekintélyes állást a társadalomban; boldog férj és apa, szegény szüleinek jöltavője, népszónok, pártvezér és hős a csatamezőn. Mint ilyen tűnt el Petőfi Erdély-

ben, Segesvár mellett 1849. július 31. ifjúságának és szellemének teljes erejében; a mint hogy egy ilyen rendkívüli, meteórszerű életnek nem is lehetett mindennapi befejezése. — Ez Petőfi életpályája, mely tárczaszerűen (i kaserande form) ecseteltetik e könyvben: „H a r p o s l a g o c h S v ä r d s k l a n g, egy svéd szerzőtől, ki több év óta tüzetesen foglalkozik a magyar viszonyok tanulmányozásával, s ki ezért Magyarország részéről is nyilvános elismerésben részesült. — Azt hisszük, hogy ezen életrajz becsét emelik a szöveg közé illesztett Petőfi-féle költemények, melyeket Viktor Emanuel Öman, Folmer, Birger Schöldström sat. fordítottak és a mely svéd átdolgozások nem csekély része egyenesen csak e munka számára készült és azért eddig kinyomatlan. — A munkát Petőfinek egy 1847-iki arcképe díszíti, s egyuttal Viktor Rydberg egy hosszabb előszava vezet be, melynek végítélete a következő szavakban foglaltatik: „Sándor Petőfi förtjenar att varda känd och älskad äfven af Sveriges ungdom.“ (Petőfi Sándor megérdemli, hogy Svédország ifjúsága is megismerje és megszeresse.)“

A könyv tényleg a fentírt cím alatt jelent meg Stockholm-

ban, Albert Bonnier kiadásában, 1888-ban. Színes címlapján és az életrajzi szöveg élén Petőfi azon ideális arcképe díszlik, mely Vutkovich Sándor „Petőfi Sándor“ című művében is kétszer látható. A mű 126 lapra terjed 12°.

A címben levő „sannsga“: igaz történet, nyilván azt van hivattva jelezni, hogy Petőfi élete olyan benyomást tesz az ember lelkére, mint egy szép rege.

A Rydberg írta előszó (3—6. l.), melyért legújabbán a szerzőt a Petőfi-társaság tagjának választották (Schöldström már régebben az), s melyet a hírlapok roszszúl híreszteltek tanulmánynak — egy nagyon általánosan tartott rövid dicsőítés, melynek veleje a következő: Valaki azt mondotta, hogy a kik az istenek kedveltjei, fiatalon halnak meg. Ha ezzel azt akarta mondani, hogy jótétemény az emberre nézve, születése után csakhamar elhagynia ezt a mi világunkat, hogy megkiméltessék annak küzdelmeitől és szenvedéseitől, testi és szellemi nyomorúságaitól: akkor talán igazat mondott. De az igazságot, melyet ama szavak magukban foglalnak, jobban is lehet körvonalozni: rettentő sors megöregedni és túlélni azt, a mi legjobb bennünk; a legszebb sors sokáig élni, de igazat cselekedni és ősz hajjal egy főnkelt szellemű,

heves szívű ifjú halálával halni meg Ezt leginkább megközelíti az olyan sors, mint azé, ki nek élete és költészete a következő lapok tárgya. Korai halálón osztályrésze, a szabadságért és hazáért küzdők első soraiban; de kifejthette legnemesebb gondolatait és érzelmeit, melyekkel megnyerte népe szívét, melyben századokon át fog élni. Megérdemli, hogy Svédország ifjúsága is ismerje és szeresse.

A mi az életrajzot illeti, az csakugyan causerie-modorban van írva. Mintája a Vutkovich munkája; anélkül, hogy ahhoz szolgailag ragaszkodnék; annál hol többet, hol kevesebbet nyújt; szereti az adomaszerút; különben van írva a Vutkovich művénel. Ezen kívül forrásaiként említi: Jókai 'Tarka élet'-ét és 'Az én kortársaim'-at; Pulszkytól az 'Életem és Korom' című memoire-t; Klapka 'Aus meinen Erinnerungen' című memoire-jait; és más német műveket. A Petőfi-szobor leleplezésének ünnepét a „Neue freie Presse“ után közli.

Új adatokat természetesen nem találunk a műben; de a mit Schöldström nyújt, az általában megfelel annak a képnek, melyet mi alkotunk magunknak Petőfiről; nem panegyrista a svéd szerző, hanem őszinte és öntudatos csodáló.

Kiemelendőnek vélem, hogy

Sch. tiltakozik az ellen, mintha Petőfi „egészen műveletlen parasztleány, nyers naturalista“ volt volna, mint azt némely német és francia szerzők hirdetik („en alldeles obildad bondgosse, en ra naturalist“). A Petőfi katonáskodásáról való kalandos híreket, melyeket külföldi conversations-lexikonokban találhatni, a kellő mértékre szállítja le; a magyar népnek egy regeszerű hiedelmet tulajdonít: „Den vanligaste sagan pa ungerska landsbygden är, att folkets älskling sitter i ett slott, djupt in i skogen. Da en gang magyarerne sla det sista, afgörande slaget för sin frihet, och öfvermakten är nära att vinna, da kommer der sprängande öfver pusztan en yngling pa en ramsvort häst: det är Petőfi, som länder att ordna de sines vacklande led och föra dem till seger. Det är, som man finner, en i var tid framkommen skiftning af den gamla sängen om kejsar Barbarossa, Holger Danske och andre historiskt — mytiske hjeltar.“ Vagyis röviden Schöldström regéje szerint: Petőfi a magyar nép hiedelme szerint egy Barbarossaféle, várban alvó hős, ki veszély idején kikél és döntő csatában szabaddá teszi nemzetét.

Botlások azonban nem hiányzanak Sch. művében. Bevezető soraiban pl. egy regényes rajzocskát nyújt (azonfölül, hogy ana-

chronismuson alapszik — Petőfi 1841 újev napján nem kóborolt, hanem betegem feküdt —) a költővel téli vihar idején délibábot láttat, és abban leendő szobrát Buda-Pesten, ezen meg Carmen Sylva koszorúját. Buda-Pest-megye nincs Magyarországon. Petőfi eredeti neve nem Petrovics. Petőfi anyjának barátnéját nem Dinkának hívták, aszódi kedves tanárját nem Kovénynek, első szerelmesét nem Emilia Cannerinyinek. Sch. általában a tulajdonnevek orthographiájára és az ékezetekre nem igen ügyel. Petőfi nem egy alsóbb rangú színtársulatnál volt először statista, sat. Mindezen hibák azonban alig vonnak le valamit az egyébként hű életrajz érdemeiből.

A mi a fordításokat illeti, azok a következő szerzőktől származnak: Ridderström (Storcken, A gólya); O. S. (Ack! under vägen hemat, Egész úton hazafelé); Gustaf von Bergen (Salgóból a szerelemről szóló lyrai rész); Edv. Fredin (Profetia); V. E. Öman (a Kisfaludy-társaság I. tagja, Min Pegasus, det fangna lejonet = A rab oroszlán, Jag är magyar, Alföld, Tiggerus graf = A koldus sírja, Eld = Tűz); Olof Rubenson (Tva lännga dagar har jag. Láttam két hosszú nap, Milda var, i höstens dar jag tänker = Jőj tavasz, jőj! — gondolám az ősszel, Tre sö-

ner = Három fiú, Európa tiger = Európa csendes); C. R. Malmström (Se, hafvet sväller, stiger = Feltámadott a tenger, Suonio finn fordítása után); L. v. Kraemer kisasszony (tőle van az a kevés számú Arany-fordítás, melyet a svéd irodalom eddig fölmutat; Upp, magyarer, upp till striden = Talpra magyar, hi a haza); Folmer (Tva vandrare = Két vándor, Sängen — dal, Skyar likt pa sommarhimmel = Mint felhők a nyári égen, Bojan = A bilincs, Det förälskadé hafvet = A szerelmes tenger, Till János Arany = Arany Jánoshoz, Hvad är väl äran = Mi a dicsőség? O jord! jag undrar, etc. = Mit ettél, föld, Förhoppningarnas sköna fagelskara = Szállnak reményink, e szép madarak, En fräjdad vis en gang pa asna red = Egy bölcs hajdan számaron utazott, Med jeummod sorg om fröjd du bäre nöjd = Viseld egyformán jó s bal sorsodat, Du hvirvelvind förutan sans, o ungdöm = Te ifjuság, te forgó szél, Hvar kan ett svar jag pa den fragan fa = Ki fogja vajon megfejtetni, Hvi skall mitt hopp ej i fullbordan ga = Mért hogy láthatatlanok, J. R. E. s stambok, Krig jag drömdé om i natt = Háborúval álmodám, Jag är nu redan i min maudoms sommar = Itt benn vagyok a férfikor nyarában, Ej mig verlden kan första — Nem ért engem a

világ, Likt Österns egnder = Szép napkeletnek, Nu dufvan gömt sitt hufvud = Galamb van a házon, Önskan = Vágy (Ha az Isten ekkép szólna hozzám), Förbannad vare marken = Legyen átok a földön. Végre Schöldström (Manger csárda = Van a nagy alföldön csárda sok, En titt in i köket = Befordúltam a konyhára, Tündérország leírása János vitézből, En gvalfull angest all min själ betar = Egy gondolat bánt engemet, En slagtermästare = Apám mestersége és az enyém, Den vansinnige, Min lam pa flämter med en dystert sken = Gyertyám homályosan lobog, Förgängelsen är kung för allen kungar = Mulandóság a királyok királya, Du minne är = Emlékezet, Skalden och drufvan = A költő és a szőlővesző, Naplójegyzetek, Trumpeten smattrar och trumman gar = Trombita harog, dob pereg, Nittonde arhundradets skald = A tizenkilenczedik század költői).

Ezek a könyv költeményes fordításai. Kezdősoraikra vagy címökre nézve nem egyeznek mindig a magyarokkal; de jegyzékem (mely teljes) alapján megítélheti az olvasó, mennyiben sikerült a Schöldström anthológiája.

E fordítások kivétel nélkül jóknak mondhatók, nem ragaszkodnak mindig az eredetiek mértékéhez, de mindig hiven adják

vissza annak tartalmát. Tévedésről ritkán lehet szó; pl. a Disznótor című költeménynél, melyet csak megemlít, azt mondja Schöldström: Disznótor = Svin dansen (szószerint disznótáncz), ett fölkskämt under slagttiden, azaz szerinte: népies játék disznóölés idején. — A költemények kevés kivétellel teljes szövegükkel vannak közölve. Álljon itt mutatónak kettő:

„Jag zittade in uti köket . . .
Min pipa höll jag in handen;
Törstas, jag skulle den tända,
Fast redan praktigt nog braun
den.“ etc.

(Befordúltam a konyhára . . .)
„Upp, magyarer, upp till striden!
Tveksamt nu ej längre biden!
Kampen gäller edra själar.
Väljen: frie eller trålar?
Ja, vid fädrens gud, som hör oss,
svärja vi,
svärja att härefter aldrig
slafvar bli.“

(Talpra magyar, hí a haza . . .)
Szükségtelen mondanom, hogy ezek a fordítások nem szószerinti fordítások.

Ezenkívül Melin svéd írótól találunk könyvünkben egy kritikát „János vitéz“-nek Schnitzterféle német fordításáról. Melin elmondva a mű meséjét, így nyilatkozik: „Ez magyar népmondák gyűjteménye, melyet a költő elragadó módon szerkesztett össze egy phantastico-humoristi-

cus eposszá. Oly egyszerűen és természetesen van itt elmondva minden, mintha a költőnek nem is volna sejtelme arról, mily komikusan veszi ki itt magát minden. . . . Az egyszerű, valóban epikus stylust, mely a mondákat zöld indák módjára folyja körül, a költő itt-ott szokatlan szépségű lyrai virágokkal ékesítette föl. Különösen a 25. énekbeli tündérsziget leírása valóságos gyöngy. . . ."

A hóhér kötele is le van fordítva az újabb Reclam-kiadta német fordítás alapján svéd nyelvre, nem Bødelns rep, mint az ember várná, hanem Dödsfienderna (A halálos ellenségek) cím alatt Georg Ahlborgtól (megjelent Köpíngben 1881). A regény bő meséjét, közbeszótt mutatványokkal, olvashatni Schöldströmnél; szerinte

mindenek felett Hugo Victor hatása látszik e művön (Han d'Islande, Bug Jargal, Le dernier jour d'un condamné), melynek gyöngeségeit éppen nem hallgatja el. — Petőfi drámái működését csak futólag említi.

Ime, ilyen a Schöldström könyve. Teljes hálánkra és elismerésünkre érdemes. A svéd nemzet nagy, mert nemes és művelt nemzet. Gusztáv Adolf, Linné, Berzelius, Franzén, Tegnér, Runeberg nevei örökké fognak élni. A svéd parnassus különösen igen gazdag nagy nevekben. E nagy költőcsoportba immáron befogadást nyert a magyar Petőfi, hogy szorosabbra fűzze a nemes rokonszeny kötelékét, mely régóta fűzi a magyar nemzetet Éjszak francziáihoz.

Dr. Erdélyi Károly.

Petőfi latinul.

VIII.

Me cruciat sententia

Egy gondolat bánt engemet.

Petőfi.

Me cruciat sententia :

Mori inter pulvinaria,

Lente sicut flos diflorescere,

Quem vermis coepit coecus rodere ;

Absami lente sicut candela,

Quae in cubili stat vacuo sola.

Ne date unquam mortem hanc mihi,

Ne date unquam mortem hanc dii.

Arbor ferem fulmine percussa,

Vel tempestate stirpitibus eruta ;

Fieri in monte saxum quoque mallem,

Coeli ruina quod ruit in vallem.

Si servientes populi

Quos omnes taesum erit iugi,

Ore et vexillis rubris decertabunt,

Et in vexillis scripta haec verba stabunt :

„Universa libertas“

Et in omnes oras

Ab ortu solis clamant ad occasus,

Cumque illis proclinabitur tyrannus :

In acie vellem

Oppetere mortem

Sanguis profuatur mihi ibique iuveni

Quumque evolet ultima vox morienti

Vellem opprimeret clangor gladiatorum
 Tubaeque sonus clamorque virorum,
 Cadeverque calcantes
 Equi anhelantes
 In certamina prouant gloriantes,
 Linqunt lacerum me ibi non miserantes!
 Disiecta ibi ossa legentur mea,

Cum venerint sacra funebria,
 Cumque et lugubres cantus iam forent,
 Et dum funebriaque signa fient
 Communi dabunt tumulo viros,
 Universa libertas, pro te mortuos.

St. Hegedüs.

Irodalmi irányok és harcok 1847-ben.

Első közlemény.

I.

A mióta Petöfi és Jókai közős erővel 1846-ban megalapították a X-ek társaságát, az „ifju Magyarország“, a mint ezek az írók elvrokonaikkal szerették magokat nevezni, folyton összetartottak úgy irodalmi irányuk, mint az általok vallott politikai elvek nevében, habár úgy látszott, hogy 1846. decz. 16-dikáról kelt nyilatkozatukkal feloszoltak.¹ Ez az összetartás külsőleg főképen abban nyilatkozott, hogy az Életképek köré csoportosultak, irodalmilag pedig abban, hogy közülök a novella-sat. röviden próza-írók kivált a francia irodalom hatása alatt állottak; Petöfi és társai pedig a népies költészetet akarták dialdalra juttatni, ezért Petöfi a szövetséghez vonja Arany Jánost is; — végre politikailag pedig abban, hogy mindannyian a legszabadabb

¹ Ennek az írói társulatnak történelmét részletesen megírtam „Petöfi törekvései egy írói társ. létrehozására. I. A X-ek társulata.“ Erd. muz. bölcs. szakoszt. kiadv. 1888.

politikai elvek hívei s Magyarország politikai átalakulásáért rajonganak. A politikai irány, mint kiválóan jellemző vonás, épen a X-ek társaságával kapcsolatban lép fel élesebben Petöfi költészetében is. Előbbi hazafias költeményeit a hazafiasság és hazaszeretet általánosabb iránya jellemzi, ez óta szorosabban politikai és szabadsági célokat hangoztat a kor kérdéseire vonatkozóva. Ezért azok, kik a X-ekhez tartoztak, az ellenzéki politikai lapok mellett dolgozva is, legkivált az újdonságok rovatában, mely majdnem egyedül állott rendelkezésökre, szintén írói és politikai elveiket hangoztatják s hol hallgatólagosan, hol nyíltan, Petöfit és Jókait tekintik vezéreiknek. Így harcol az „ifju Magyarország“ elveirért Pákh Albert (Kaján Ábel) a Pesti Hírlap-ban már 1845-től, (□ jegy alatt), közben pedig míg ő távol van, Pálffy¹ A l-

¹ „Pálffy úr legújabb időben a P. H. széphírti négyszögét egy háromszöggel pótolá.“ (Honderű. 1847. II. 273. l.)

bert (Δ jegy alatt), sőt az ó-conservatív Jelenkor is ennek az írói iránynak híve, mert az újdonságok rovatvezetője szintén hozzájuk tartozott.¹ A vidéki lapok közül közlőnyük kivált a győri Hazánk volt, Kovács Pál lapja.

Az ifju íróknak új írói irányát legjobban bizonyítja az, hogy nem csak ők magok különböztetik meg magokat a régibb, u. n. athenaeistáktól, s ezek csupán szónokias, gyarlóbb utódaitól; hanem a régibb írók, az akkori kritika sem számítja őket többé oda s elismeri, bárha nem helyesli is, hogy egy új, a régítől eszmékben és modorban eltérő költői s általános irodalmi irány van keletkezében, melynek létezését el kellett ismernie; de elítélte aesthetikai és politikai irányát egyaránt. Természetes tehát az, hogy az „ifju Magyarország“ elleni harc 1847-ben volt a legerősebb, mert a különválás ekkor történt meg, úgyszólván, hivatalos alakban, sezt kivált Petőfi ellen legkitartóbban a Honderű folytatta s az egész irány ellen fölépített a Budapesti Híradó és a Szépirodalmi Szemle is, amaz a Honderűvel kezdet fogva, emez kritikai szem-

pontból, de szintén nem minden elfogultság nélkül.

A Szépirodalmi Szemle álláspontja tagadhatatlanul higgadt és komoly volt. Több cikket írt az ifju írókról, kiket ő is Petőfi hívei közé sorolt. Így Kerényi Frigyesről,¹ kiben nem lát bensőséget, Lisznyay Kálmánról², Degréről,³ Pálffy Albert-ről, melyről alább szólni fogunk. Tompáról kétszer is Népregéi és Költeményei I. kötetének⁴ megjelenése alkalmából, mindkét cikkben nagy elismeréssel. Ugy szintén Jókayról a „Büntárs“ cz. novellája alkalmából (1847. I. 177. és 195. l.) megjegyezvén, hogy a logika helyett meséjében a fátumot alkalmazza, de „az előadásban szerzőnek bizonyos első-sége van sok társa között“ s különösen kiemeli nyelvezetének fordulatoságát, mi a romanticismus sajátja, de már a fatalismus nem az s azt hiszi, hogy Jókay

¹ Költemények. Irta K. Frigyes. (Vidor Emil). Pesten. Nyom. Landerer és Heckenastnál. 188. l. Ára 1 frt. és Ujabb költemények. Irta K. Fr. Pesten. 1846. 133. l. (Szépirod. Sz. 1847. I. 154. l.) E bírálat ellen kelt ki Petőfi az „Utí levelek“-ben.

² Tavaszidalok. Irta Lisznyay K. 1847-ben, Pesten. Emich G. biz. 12r. 82. l. 20 kr. (Szépirod. Szemle 1847. I. 389. l.)

³ Szépirod. Szemle 1847. II. 225. 245. „Kedélyrajzok“ írta Degré Alajos.

⁴ Szépirod. Sz. 1847. I. 54. I. II. 193. l.

¹ Ezt elveiből s a Honderű elleni harcaiból következtetem, Δ jegy alatt írt, de hogy ki volt, nem tudom. F. Z.

„a valódi romanticaat fölcseréli az-
zal, mit „littérature moderne“
név alatt ismerünk a legújabb
francia iskolából.“ Petőfi Sándor-
ról is több helyt szól, nem
csupán azokban a bírálati meg-
jegyzésekben, melyeket már közöl-
tünk a Petőfi Muz. 1889. folyamá-
ban, hanem nagyobb bírálatokban
is, u. m.: 1. „Petőfi Sándor
összes költeményei egy kö-
tetben. A költő aczélba metszett
arczképevel. Pest, Emich G. saj.
1847. 537. l. Ára 4 ft. p.⁴². Ezt a
bírálatot, mint tudva van, Pulszky
Ferenoz írta. 2. „Ausgewählte
Gedichte von Petőfi. Aus
dem ungarischen übersetzt von
Adolf Dux. Wien, Mörschners
Wittwe und W. Bianchi. 1846.
16r. 102. l.⁴³ 3. „A népmese
Magyarországon. (János vi-
téz.). Petőfi működését⁴ több más
helyt is érinti. Így Lisznayai ta-
vaszi dalairól szólván, a 391. la-
pon így ír:

„Nemcsak a csalogány élén-
kíti a tavaszi berket édes csatto-
gásával, hanem az összes énekes
madárkar, a rigó, a csiz, a stíglitz,
a pintyöke vig csevegése, melynek
hiát még a csalogány sem volna
képes kipótolni, — s így a magyar

¹ 108—109, 117—119, 120—121,
122, 124, 153—154. lapokon.

² 277. l. 18. sz. máj. 2. és 297. l.
19. sz. máj. 9.

³ 298. l. 19. sz. máj. 9. és 341. l.
22. sz. máj. 30.

⁴ 364. l. 23. sz. decz. 5. és 379. l.
24. sz. decz. 14.

költői berekben sem elégséges
még Vörösmarty és Petőfi gyö-
nyörű dalolása, élénkségét még
több kedves költők lyrai versei-
nek köszönhetjük, melyekben a
bensőséget és eredetiséget el kell
ismernünk, habár nem oly szóza-
tosak s elragadók is mint az imént
említették. Ezen költők közé
tartozik Lisznayai Kálmán, ki ta-
vaszi dalaiban több csinos, sőt
nehány maradó becsü verseket is
írt, ámbár vannak köztök olyanok
is, melyek bizvást elmaradhattak
volna. — Ezen dalok alapeszméje
a párvonal természet s ember közt,
szerencsés lyrai helyzeteknek s
képeknek adott sokszor alkalmat.
Sz.¹ dalai például szellemfeskék
a haza tavaszán, Petőfi a honta-
vasz csalogánya“ sat.

Hasonlóan szól kétszer is,
midőn Hiadorról beszél. E meg-
jegyzésekről szintén alább fogunk
szólani. Nem különben igen gyak-
ran említi a X-ek társulatát több-
ször, midőn a divatlapokról ír,
jellemzvé az akkori szépirodal-
mi irányokat s bírálván a lapokban
megjelent műveket. Így legkivált
1847. I. 335. lapon Pálffy Al-
bert „Egy báróné“ cz. novellá-
járól szólván, mely az Életképek-
ben (5—10. szám) jelent meg, ki-
terjeszkedik részletesen is a X-ek
társulatára, mely az e korbéli fel-
fogásra igen jellemző. Megjegyez-
vén, hogy talán egy elbeszélőnk-
ről sem írtak kevesebbet, mint
Pálffyrol, így folytatja:

¹ Hihetőleg sajtóhiba L. (Lisznayai)
helyett.

„Mielőtt novellája felől irnánk, vessünk ide néhány észrevételt az ifjabb irodalmi erők magyarázatául. — Természetesen itt azok fognak értetni, kik egykor tizek neve alatt különböztették meg magokat, és önirány után inkább, mikép mi hinni akarjuk, mint pusztán más okból csaptak külön, magok kezére dolgozandottak. Ezt a kis irodalmi kört mi szeretjük volna saját önszínében látni, azonban ez nem sikerült, s most ismét idegen zászlók, főleg Frankenburg vezérkedése alatt jelennek meg, s irnak az Életképekben egyen kívül. ¹

Mi ezen ifjabb irodalmi (talán, ha nekik tetszik, úgy nevezhető) clubbot illeti, belőle tisztelet- és figyelemre méltó tehetségek fejlődtek, de megvalljuk a tizből legalább is a fele rész csak különböz a többi öt nyakán, mely azt nem segíti, hanem csak visszarántja röptében, s így a nagyobb erőket a kisebbek belé kapaszkodása merőben gyengíti. Mi az irodalomban egyéni kitünőségeknek örvendünk és szeretjük az oly fejtes írókat, minő Goethe volt a németeknél és Hugo Victor jelenleg a francziáknál. Ellenben gyűlöljük a pulyát, ki ön daróczeit mások fényes uszályával fedezgeti. Hogy ily másod rangú író a tizek közt legalább a fele rész, kiki tudhatja. Éme gyöngébb résznek már alig van egyéb érdeme, mint hogy csodálja azt, ki erősebb, és őt viszi. Az erősebb pedig e jó szív és csudálatért azzal fizet, hogy a hol lehet, védi, gyámolítja őt, s a pártsolidaritási elvnel fogva oly nehezen veszi, ha főleg critica ál-

tal érintetik, mintha maga bánatnák. ¹ A mit e szavakban kimondánk, nem mese. — Legfeltűnőbb vonás ezen ifjabb irodalmi körben — bocsánat! mi nem szoktuk éveit után becsülni az írókat, nem is azért különböztetjük őket, mert nekünk tetszik, hanem mert magoknak tetszett úgy — legfeltűnőbb vonás, mondjuk, a népszerűség utáni törekvés. Erre nagy szükség volt már, mert vele ha nem nyer is emelkedést, de kap terjedelmet az irodalom, mi végre mind versben mind prosában a legkönnyebb utat választák. A verselés náluk, ki van véve a fesszes szabályosság kapcsai közül, noha épen ez által pongyoláig is víve az nem egyszer. A prosairók előlegesen az elbeszélő vagy regényköltészethez folyamodtak, és jellemök szinte, a prosában még szabadabb kényére mozogható, pongyolaság. Mi nem aggódunk ezen pongyolaságon; mert igen tudjuk becsülni például Csokonai pongyolaságát a k k o r, ifjainkét jelenleg; mert össze tudjuk egyeztetni, ha némely ifjú takarásban szedi vagy szedeti gyűrűkbe fürteit, mint numeratus kerededségbe verssorait, tehát: ha itt pongyola, öltözetben meg nem; sőt épen ezért nagyon természetesnek találjuk, ha a csinos nyakkendő izletesebben van csokorra kötve, mint művészileg elrendezve a beszély csomója; s mind ennél természetesebbnek végre azt, ha nyakkendőjét, mit tükörből köte fel az ifjú, gyertya nélkül is ki tudja oldani estve; a

¹ E részt onnan „Mi ezen ifjabb sat.“ a Honderű sietett színtén lenyomatni. (1847. I. 439. I. 22. sz. jun. 1.)

¹ Obernyik Károlyt kivéve. F. Z.

beszély csomóját ellenben olykor épen karddal vágja ketté.

Ha ifjaink dolgozataiból, ihletesen kívül a tapasztalati részt kutatnók, az meglepőleg vetne fényt mind állásukra, mind állásunkra. Bármint mesterkéljük is a körülményeket, az író és művészet még sem oly hazug, hogy ennek formái alá észrevétlenül bírná elrejteni az élet adatait az. A mi életünk bámulatosa hülámzó; most éig emel reményünk, majd örvénybe sülyeszt a kételés. Egy percz alatt gondolunk élet és halálra, tehát vesződünk gondolatokkal, mikre kevés a perczenként illanó jelen s így hanyatunk multba, jövőbe. Az élet ár-
apályának, eligazítatlan folyásának tulajdonithatni költőink mindenféle irányu mozgalmát, mi egyre üt ki politicusaink naponkénti új indítványai s terveivel. Összes ifjabb irodalmunk körülbelől ennek czégéreül hordozza most a barátcsuklyás ridegséget, majd példabeszédünként (ugy szereti, majd megessi) az ember-
evő philantropiat, mely két végsőségre hányódás vetődés nem újonság ugyan a magyar életben, de költőinken soha sem árulta el ugy magát mint jelenleg, azaz költőink soha sem voltak kevésbé erősek megvini e közbajjal, mint ma s hogy eme gyöngéjüket aztán irodalomba is át kelle vinniök; magok sem tagadhatják, ha megengedik, hogy igazat cselekesznek. Igazat! de hogyan? Költőink ebbéli eljárását egyedül akkor vehetjük költészetükkel együtt igaznak, ha belé egyezünk előlegesen, hogy az ő tapasztalataik ellenmondás nélkül igazak. A bogár oly szarvakkal tapint,

minőkkel a természet felruházta, és hát mikép legyen az ifjunak öregekhez illő tapasztalása? Elég baj ugyan költőinknek, hogy az élet ugy mutatkozik előttök, de mi fájdalommal vesszük mégis, ha az ember gyarlóságai fölöttébb meg-tetszenek az írón. Legtöbb beszé-
lyeinkben csöd és szennyes pénz-
viszonyok viszik a főszerepát; minden a jelen idő fertőjéből vé-
tetik; a multra semmi gond; a történet nem az életnek történt meg, hanem a halálnak; vig semmi, vagy csak iskolásdi és leg-
többnyire szelet csapó pajkosság; ezért aztán nincs méltóság az iro-
dalom termékein, nincs meg a lé-
kötelező szentség, mely tekin-
télyre emeljen írot a társaság-
ban“

„Nincs már oly egyenes nyomba lépő, következetes kény-
szerűség semmi a világon, mint hogy az író, ki saját mérges egyé-
niségét, életadatait, haszontalan-
ka történetét vagy épen azért üzött tréfaságait fekteti műveibe, fölberzenkedjék, mihelyt legki-
sebbé van érintve criticától. Ezért és csupán ezért van fölötte kényes állása criticsnak az írókra nézve; s megvalljuk, nem tudunk hirte-
len másutt lelui okot arra is, hogy fiatalaink felzudulnak a critica ellen, mit pedig tekintetbe egye-
dül akkor vennénk, ha betegápoló misericordianussá tett volna ben-
nünket a jó ég.

Ne árulja el magát az erköl-
csi ember az íróban, azaz legyen az ember tisztán, szabadon a-maga egyéniségével hozzáférhetlen óta-
lomban, s ne bukkanjon elő min-
den szavában egy egy bökő tülök, ne legyen az egész ember csupa
seb, vagy csupa könyök, szóval:

legyen uralkodó a művész az emberen a forma által: akkor soha sem fog ártalmára lenni semmi

critica; másképp az író is, mint a hal, megfő a maga levében.“

Ferenczi Zoltán.

„A királyokhoz“ czimű költemény egykorú német átdolgozása.

A napokban Vasserstrom Adolf, a kolozsvári ref. kollegium VII-ik oszt. tanulója szivességéből egy kis füzethez jutottam, a mely négy röpiratot tartalmaz az 1848-ik év leghevesebb napjaiból, midőn a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméje — a való élet által még ki nem próbálva — ideális fényben ragyogott mindenki előtt. Mind a négyet Friedländer Náthán, jelenleg Deesen élő tekintélyes orvos, akkor még csak igen fiatal pesti tanuló írta. Kor-történelmi szempontból rendkívül érdekesek, mert hazafias hangon és szabadelvűen tárgyalatik bennök a zsidó-kérdés abból az alkalomból, hogy Magyarországon a kiváltságok megszűntek és a szabadság napja mindenkire egyenlő fényel ragyog.

Az elsőnek czíme: „Ein Zeitwort, welches nicht einen bloßen Zustand, als: Sitzen, liegen, schlafen sondern ein Thun und Handeln anzeigt und vorzüglich in der gegenwärtigen Zeit unbestimmter Art gebraucht wird, seinen Brüdern zur Beherzigung empfohlen von N. Friedländer. Pesth, 1848. Druck von

Trattner-Károlyi. . . Motto: Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok! — Petőfy. (Így!)“ E röpirathoz egy „Unsere Soldaten“ cz. sikerült és lelkes költemény van mellékelve.

A második röpirat verses mű és czíme: „Der ewige Jude.“ A fönnebb idézett mottón kívül egyikben sincs Petőfire való egyéb vonatkozás.

A harmadik czíme: „Ein Wort des Bürgers an die Bürger . . . Pesth, 1848. Druck von Josef Beimel.“ Ez szintén versekben van írva és az utolsó versszak Petőfi négy sorának következő német fordításával végződik:

„Der Ungarnahme glänzt dann wieder
Des alten, grossen Rhumeswerth;
Tapfer traten wir sie nieder,
Die alte Schmach, die ihn entehrt.“

Minket azonban legközelebb-ről a negyedik röpirat érdekel, a mely a Petőfi „Királyokhoz“ czimű költeményének szabad átdolgozását tartalmazza. Czíme: An die Könige, frei bearbeitet nach Petőfi. Druck v. J. Beimel. (Hely- és idő nélkül.)-Az átdolgozás maga így hangzik:

1.

Höret Majestäten!
Auf dem Throne dort,
Was Euch so vonnöthen
Ein getreues Wort.

Sagen will ich offen,
Was mein Herz gedacht;
Hat es Euch getroffen,
Seid nicht aufgebracht!

Mögen Galgen ragen,
Und Munkács obendrein;
Feige nur verzagen
Von der Todespein.

Mögen Euch, für gold'ne Batzen,
Heuchler noch von Liebe schwatzen;
Ich gestehe unterthänig,
Liebe ist nicht für den König.

2.

Ach des Volkes Liebe
Habt Ihr längst erstickt;
Seine edlen Triebe
Noch im Keim' geknickt;

Grausam ausgestossen,
Habt Ihr dieses Kind;
Seine Thränen flossen.
Doch Ihr waret blind.

Eu're Königseide
Führen, ganz zerfezt
Durch sein Eingeweide,
Und es ward Verletzt.

Mögen Euch, für gold'ne Batzen,
Heuchler noch von Liebe schwatzen;
Ich gestehe unterthänig,
Liebe ist nicht für den König.

3.

Ein Familienübel
Thut dem Herzen weh'
Doch man folgt die Bibel
Und duldet lang die Eh'.

Auch den armen König
Duldet nur das Land,
Liebt ihn aber wenig,
Denn die Liebe schwand.

Das Stündlein ist gekommen —
Beichtet, Herr Regent!
Oben wird vernommen,
Was Ihr hier bekennt.

Mögen Euch, für Gold'ne Batzen,
Heuchler noch von Liebe schwatzen;
Ich gestehe unterthänig,
Liebe ist nicht für den König.

4.

Soll ich alle Welten
Reitzen gegen Euch,
Dasz sie weg Euch schelten,
Aus dem Völkerreich?

Soll des Dichters Leier
Auf die Völker schrei'n,
Dasz, wie wilde Geier,
Sie am Blut' sich Freu'n?

Soll ein Ton erschallen,
Schwer und tief und bang,
Dasz Euch Schau'r befallen
Vor dem Grabgesang?

Mögen Euch, für gold'ne Batzen
Heuchler noch von Liebe schwatzen
Ich gestehe unterthänig,
Liebe ist nicht für den König.

5.

Doch wozu das Läuten,
Wo das Volk schon wacht?
Lasz't uns tapfer streiten,
Wenn der Donner Kracht.

Wozu Bäume schütt'len,
Deren Frucht gereift,
Und das Volk noch rütt'len
Das zum Schwerte greift?

Ist die Furcht gezeitigt,
Fällt sie selbst von Baum;

Ist ein Volk beleidigt,
Bricht es selbst den Zaun.

Mögen Euch, für gold'ne Batzen,
Heuchler noch von Liebe schwatzen ;
Ich gestehe unterthänig,
Liebe ist nicht für den König.

Ez átdolgozás, valamint a már előbb említett röpiratok is csak úgy kerülhettek ki az ilyenmű dolgozatok ellen a forradalom utáni években elrendelt szigorú kutatást, hogy szerzőjük egy „De morbis renum frequentioribus“ című latin nyelvű orvosi disszertációval kötteté őket egybe.

Friedländer úr, a mint levelében írja, látta Petőfit, midőn „Talpra magyar“-ját — a tömeg lelkesült éljenceitől meg-megszakítva — legelőször elszavalta s mindenütt követé a csoportot, mely a költőt vállaira emelve, az általa rendszeren látogatni szokott Pilvax-kávéházba vitte. A márcziusi napok alatt történt események mindenikét nem tudja, mivel csendes és visszavonuló természetűe miatt az utczai tolongásokban csak igen ritkán vett részt. Főlemlít azonban egy esetet, a melyből kitűnik, hogy mennyire érdeklődtek Petőfi iránt akkor Pesten.

Egy alkalommal, írja Friedländer úr — nagy plakátok voltak kiragasztva a falakon Petőfi aláírásával. Igen sok nép tolongott és mohón olvasta őket. Ő néhány kollegájával hirtelen né-

metre fordítá a szöveget és azonnal egy nyomdába vitte, — hol azonban nagy meglepetésére már kinyomtatott német fordítását mutatták föl a kérdéses plakátnak. Tehát alig egy órával a kiragasztás után már le is fordították s ki is nyomtatták.

Említi még Friedländer, hogy hallotta Petőfinek egy pár beszédét is, a melyeket az utcán és a Pilvax-kávéházban intézett az őt folyton kísérő tömeghez. Ő azonban nem bírván jól a magyar nyelvet, tartalmukból semmit sem jegyezhetett meg magának. Mindemellett mégis lelkesült Petőfinek a közvetlenség hevétől áthatott beszédein és bámulói közé tartozott. Költeményeit is szótár segítségével olvasta és egy néhányat le is fordított belőlük azon barátai számára, a kik szintén járatlanok voltak a magyar nyelvben. Ezek közé tartozott a „Talpra magyar“ is, a melyre Petőfi, midőn értesült lefordításáról, azt a megjegyzést tette, hogy: „Jól van az magyarul, nix d á j c s!“

E fordításai azonban mind elvesztek. A „Királyokhoz“ átdolgozásánál csak lényegében alkalmazkodott a szöveghez, de a formában nem. Sok példányban nyomatta ki és szétosztá őket barátai meg ismerősei között. Hogy maradt-e fenn ezekből vagy egy az övén kívül? . . . nem tudja.

Ennyi van a Friedländer úr levelében Petőfire vonatkozólag. De hány ilyen röpírat lappanghat még itt-ott a könyvtárakban vagy magánosoknál, a melyek Petőfi életére és működésére nézve is érdekekkel bírhatnának? . . . Azok száma, a kik őt — habár távolról is — ösmerték és érintkeztek vele,

napról-napra fogy. Annál kívánatosabb lenne, hogy a nagy közönségből is mentől többen érdeklődjenek az ügy iránt és minden adatot följegyezzenek, a mely a költő egyéniségét vagy működését illetőleg bármi csekély érdekekkel is bírhat.

Csernátoni Gyula.

Költemények Petőfi Sándorhoz.

X.

Erdélyi hangok Petőfihez.*

Alig pihenél meg, már is visszatértél . . .
Itt hagytál bennünket, kedves, kedves
vendég,

* Életrajzok 1847. II. 784. l. 25. sz. decz. 19. Az egész költeményt az az alkalom sugallta, hogy Petőfi 1847. okt. 21—24-dike közt 2 egész napot, (péntek és szombat) töltött Kolozsvárt, s mielőtt ide ért, Erdélynek Koltó és Kolozsvár közti részén is átutazott s viszont azon is, mely a kolozsvár-nagyváradai útvonalban esik, honnan aztán Szalonta felé ment. Ha az „Úti levelek“-et (Kerényi Frigyeshez) nézzük, Kolozsvárról írta a XVII. számot (Vegyes művei III. 117. l.) okt. 21-ről, melyben elmondja, hogy pár órája van Kolozsvárt. Okt. 21-dike csütörtökre esett. Mivel e levelében azt írja, hogy Koltó Kolozsvártól 2 napi járó föld, Petőfi tehát 20-án reggel indult el Koltóról s 21-én este ért Kolozsvárra Kővárvidéken, Dézsen, Szamosújváron át. Kolozsvárt töltötte október 22—23-dikát (péntek, szombat) s vasárnap, 24-én reggel ment el. (L. Pet. Muz. 1889. 159—162. l.) A Biasini-féle gyorskocsin utazott Nagyváradig, honnan Szalontára ment. Nagyváradig ez az út 12 órát tartott s így valószínűleg okt. 25-én estére ért Petőfi Arany Jánoshoz. Az Úti levelek utolsóját, Pestről, nov. 11-dikéről írja s mert Aranynál 8 napot ült, tehát nov. 3-án reggel indulhatott el tőle Pest felé Mező-Túron-Szolnokon át. F. Z.

Mik lehettek — mondjad — mik a csatogó sást:
Fencsapongó lelked, tölünk elrettenték.

Tán a gyáva gőgnek és hiuskodásnak
Ál ragyogását nem nézhetéd szemekkel;
Vagy a szegénységnek, kunyhók nyomorának
Szenvedéstől égő könyve kergetett el?...

Mind ez meglehet, mert csak egy van
minálunk,
Mit te megszerethetsz: a dicső természet;
Ez is leöltötte ünneplő ruháját,
Ez is most magára gyászoló mezet vett.

Mért nem jöttél hozzánk, a midőn tavasz van,
A midőn ormán a felnyuló tetőknek
Hajnalsugarából áldozattűz lángol,
S szent oltárokként a bércek füstölögnek.

Ott fent, hallgatván a legszebb orgonának,
A mennydörgéseknek nagyszerű zenéjét,
Hogy alatt a völgyben olly kicsiny a lélek,
S olly nagy a szegénység — talán elfeledéd.

Mért nem jöttél hozzánk, a midőn tavasz van,
Midőn még a szirt is bokkrétát, virágot

Tűz fel sisakjára . . . hogy mégis legalább
Szépnek láttad volna e szegény országot.

S ezt a bérczeken túl elbeszélted volna. —
Lám, a te lantodnak varázserejére
Feledvén az erdős bérczet, hol születünk,
Elvágynak a távol puszták közepére.

Lelkünkben a róna gémes kutját látjuk:
Most a pusztult csárda romja áll előttünk;
Majd a délibábnak szép játéka; majd a
Vándordarvak serge vonul el fölöttünk.

S már én úgy tartom, hogy ha te be-
foglalnád

Hegyeink szépségét lantod énekébe,
S csábitó szavaddal majdan elbeszelnéd . . .
Hozzánk is elvágynék a pusztáknak népe.

S elkép meggyújtván a vágyat sziveinkben,
Végre megérhetnők talán nem sokára:
Hogy a rég ohajtott egyeség napjának
Felsüssön egünkön szép hajnalsugára.

Avagy mit beszélek! . . . Oh te szép-
nek láttad
Fenn az erdős bérczet és alatt a völgyet;
Hisz' a boldogságnak karján jöttél eddig,
Egy angyal követvén útaidban — höl-
gyed.

A boldog szerelem rózsaszín üvegén
Néztél te keresztül köztünk vándorolván;
Ugy-e: rózsát láttál bokrainknak ágin,
És mosolygó hajnalt hegyeinknek ormán?

Ugy-e: nem hallottál panaszos beszédet,
Nem hallád, mint sir, mint fivőlt az
őszi szél.

Mert egész lelkeddel égi angyalodnak
Szellemdús beszédén, ajkain függöttél. —

Mondd el hát, mit láttál; mondd, hogy
a hol olly szép

S dicsó a természet: az istennek háza,
Nem leend a szellem mind örökre fogva,
Jön idő még, melyben lánczait lerázza.

¹ Cézálás arra, hogy Petőfi nejével
együtt volt Erdélyben.

Oh regéld, regéld el megható szavaddal
S felséges dal lesz az elmondott regéből,
Mellynek zengzetére a volt egyeségnek
Romba dőlt egyháza — meglásd — újra
épül.

Hogyha régen, régen a dalnok szavára
Egy város kelt ki a mély tenger árjából:
Egyetlen épület miért ne épülhetne
Föl a te dalodra, mely ragad s varázsol.
Mentovich Ferencz.

XI.

Petőfi Sándorhoz. ¹

Nem iskoláink zsbbasztó porában,
Hol lelki tápot nem sok ifjú lel,
Hol szép szavakba fojtjuk szellemünket,
Hol azt tanuljuk, hogy — tanulni kell;
Nem a pedansok könyves börtönében
Virágozál honunk díszére fel!
Egy könyvnek csak forgattad lapjait:
A nagy természet, a szív titkait.

Nem a szerencse kéjádó ölében
Kellott az étellel megküzdened,
Üdv nem virult vágyalkodó szivednek,
Bár szivrepedve hangzott éneked; —
És míg a múza homlokodra csókolott,
Fortúna hátat fordított neked;
Mig lelked égi eszményekre gyúlt,
A földi élet elhomályosult.

A múza és Fortúna régidőkben
Egymásnak ellenségi lettenek;
Azóta együtt, óva s bátoritva
Még egy halandót sem vezettének:
Mélységbe sujt a legnagyobb szerencse,
A por rabjának zárvak az egek;
A dalteremtő ég felé siet
S lerázza mind a földi terheket.

Ki festené a szívnek vad csatáit
A bánat tengerét ez életen, —
Ki festené, hogy mégis ön szívében
Nyugalmas és bánattalan legyen?

¹ Pesti Dívatlap 1845. II. 1053. 1.
32. sz. nov. 6.

Érezni kell előbb a sors hatalmát
Aztán dalolni bájos-édesen :
S akár mit mondjon az avattalan,
A költő boldog, ha — boldogtalan.

Boldogtalan valál! köszönd az égnek!
Ki vagy választva milliók közül!
A képzeletnek tünde bájvidéki
Neked jutottak osztályrészedül,
Hogy andalogván berkök szent homályán,
Hol a költészet műhelye terem
S az érzelem forrásai fakadnak, —
Nekünk virágot szedj, babért magadnak.

Bár átkokat szór a középszerűség
Mindenre, a mi kebledből fakad,
Bár gúny s irigység kísér is nyomodban

És ellened rozsdás fegyvert ragad:
Nevesd ki, vesd meg a törpék csoportját,
A felfuvalkodt apróságokat,
S a sors-kimérte ösvényen haladva,
Ne keveredj a lármázó csapatba.

Mi haszna megmérköznöd ilyenekkel?
Miért hizlaljad gyáva gögőket?
Mig ők halálba dőlnek elfeledve,
A halhatatlanság virul neked; —
Azért ragadd az alkalmat hajánál,
Ne vesztegesd a röpke perczeget, —
Mig a magyar „Béranger“ dalai
Mindenki ajkán fognak hangzani.

Greguss A.

Közli: *Ferenczi Zoltán*.

Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez.

Idősb Szinnyei Zózzettől.

XII. „Tigris és hyéna“ cz. ro-
vathoz. ¹

Pesti Divatlap (1846. I. félév,
2. szám, télhó 8.) a borítékon:

»Hirfűzér. Budapesten.
(Szinmű) Petőfi Sándor »Tigris és
hyéna« című drámát irt, mely a szin-
házi választmány vizsgálatán e napok-
ban meg keresztül. <

U. ott (1846. I. 15. szám, ta-
vaszhó (ápr.) 9.) a borítékon:

Legyen az ember drámairól²

Szombaton, április 4-kén kellett
volna »Tigris és hyéna« című drá-
mának adatnia; de nem került szin-
padra, mert előtte néhány nappal visz-
szavettem. — Valamelly színházi jó
emberem most ezt a hirt terjesztgeti,
hogy ők szólítottak föl engem barát-

¹ L. Pet. Muz. 1888. 217—218,
302, 1889. 106—108. 1.

² E czikk már megjelent ugyan a
Baróti L. Pet. újabb reliquiái 62. l., azon-
ban oly lényeges hibákkal, hogy legjobb
újából közölni.

ságosan darabom visszavételére, mint-
hogy azt a megbukástól féltették. —
Hazugság, alávaló hazugság! — Le-
het, hogy megbuknék művem, ha ad-
nák; de azért vissza nem vettem volna,
mert fájdalom, oly körülményekben
vagyok, hogy egy pár száz forint jö-
vedelemért eltűrném művem bukását.
Méltánytalanságot azonban nem egy
pár száz forintért, de egy pár ezerért
sem tűnök senki fiától, tudják meg az
urak. Azt pedig mindenki el fogja
ismerni, hogy méltánytalanság (igy!) drá-
mámat bérletfolyamban adni (mint azt
akarták), miután az eredeti, sőt a for-
dított szinműveket is először rendesen
bérletszűnésben adják. — Ha vára-
koznám, később talán bérletszűnésben
került volna elő darabom? — Hiszen
már eleget várakoztam! — Rajtam
volt a sor még vásár előtt; de Szig-
ligetinek is volt kész darabja, s vá-
sárra ezt vették elő, noha ezt a vá-
lasztmány az enyém után fogadta el.
— Ha mindezek megegyeznek a szin-

házi igazsággal: az enyémmel ugyan nem! S ezentul rajta leszek, hogy minél messzebb kerüljem azon intézetet, hol egy pár kegyenczen kívül, kutyába sem veszik azokat, kik egész életököt a hazának áldozandók, s hol csak a vagabundus virtuózok becsültetnek. Magamat ajánlom!

Petőfi.*

* * *

A szerkesztő csillag alatt e megjegyzést tette hozzá:

* Mi Petőfi barátunk felszólalását méltányosnak találjuk; azonban nem mulaszthatjuk el ez alkalommal figyelmeztetni a drámairókat, hogy ha bajuk van a színházzal, folyamodjanak egyenesen az országos főigazgatóhoz, ki, mint igazságszerető s önállású férfi, kétséggel orvosolni fogja sérelmeiket.

¹ A szerkesztőnek ezen nyilatkozata Petőfi életpályájára nem csekély befolyással volt; ugyanis annak nyilvánosságra hozatalától datálódik Petőfinek Vahot Imre ellen támadt haragja s gyűlölete. — 1846. ápril 9. után jelentek meg ugyan költemények Petőfőtől a Pesti Divatlapban, de ezek már csak ott hagyott versei voltak; Vahot Imre „Emlékiratai”-ban ugyanis ezt írja: „a legszebb magyar költeményeket írta egymásután oly szaporán, mintha csak dolmánya ujjából rázta volna ki, úgy, hogy néha 20—30 új verse közül is válogathattam a javát”; maradt tehát nála hét verse, melyeket ápril 17. (kettőt), május 7., 21., június 4., 25. és július 4. között, azután semmit. 1846. II. félévre szóló előfizetési jelentésében még ezt írta Vahot Petőfiről: „A közkevdességtől Petőfi Sándor továbbra is egyedül lapunkban zengendi szép dalait, és pedig ezentul is minden számban fog vele találkozhatni az olvasó... ugyan csak az első szám mellett fog megjelenni Petőfinek igen jól talált arczképe is”; de már az 1846. 49. szám borítékán közölt előfizetési jelentésben a munkatársak közt nem fordul elő Petőfi neve. —

XIII. „Összes költeményei” cz. rovatához: ¹

Pesti Divatlap (1847. 4. sz. (jan. 24.) a borítékon:

»Hirdetések.

Előfizetési felszólítás!

Petőfi Sándor összes költeményeire egy kötetben.

Ki ne szeretné bírni legnépszerűbb költőnknek összes költeményeit egy szép és teljes kiadásban! Ezen kívánatnak megfelelni óhajtván az alulirt kiadó, tisztelettel jelenti a két magyar hazabeli olvasó közönségnek, azt egyszersmind számos előfizetésre felhíván, hogy Petőfi Sándor összes költeményei diszkiadás- s egy kötetben, legnagyobb 8-ad rétből, legfinomabb duplavelin papíron, új betűkkel nyomtatva, a szerzőnek aczélba metszett arczképevel, már sajtó alatt vannak, s jövő mártiusban megjelennek. Ezen új kiadás a szerzőnek eddigelé megjelent minden művein felül, még vagy száz darab új költeménnyel leendő bővítve, olyakkal, melyek eddig sehol sem adattak s nem voltak közzétéve. Az előfizetési ár, példátlan olcsósággal csak 3 pengő

Tehát Petőfi Vahot Imrével csak úgy tartott haragot, mint Pétrichevich Horváth Lázárral; ellenben Frankenburggal szövetekezett és az Életképekbe küldte azontúl verseit; ott ugyanis 1846. I. félében semmi sem jelent meg tőle; a II. félében két versét hozta az Életképek; 1847. I. félében pedig már gyorsan egymásután jelentek meg azon lapban költeményei; míg nem a II. félében Jókai vette át az Életképek szerkesztését és Petőfi nevével a lap majd minden számában találkozunk.

Idősb Szinnyei József.

¹ L. Pet. Muz. 1888. 219—220. 1889. 40—47., 103—110., 187—190. l.

forint. Határideje az előfizetésnek a jövő martius 20-dikáig tart. Kéretnek tehát az ivtartó urak, az előfizetési aláírt ivateket, a begyűlt pénz-összeggel együtt, azon napig hozzám beküldeni,

a mikor a kész példányokat is átvehetendik.

Pest, január 20. 1847.

Emich Gusztáv,
kiadó könyvtáros.

Petőfi „III. Richárd király“-ról.

Petőfi alig egy pár bírálatot írt a színházról. Ezek mind ki vannak adva a Gyulai-féle „Petőfi vegyes művei“-ben (III. k. 167. és III. Richárd király 174—182. l.). Ez utóbbi bírálata, melyről e pár sorban szólni fogunk, az *Életképek* 1847. I. 250. l. jelent meg (8. sz. feb. 20.), midőn e művet febr. 13-án Egressy Gábor jutalomjátékaul adták. Az ismeretes dolog, hogy Petőfi bámulója volt Egressynek, mint színésznek s egyébként is jó barátja. Jellemökben több rokon vonás volt, így a heveskedés s ha megsértették, a gőg s nem ritkán a gorombaság. Egyébként Egressy mint író is az „ifju Magyarország“-hoz csatlakozott. Egressy irodalmilag különben semmi hatással nem volt Petőfire, de Petőfi őt tartotta a legelső magyar színésznek s költeményt is írt hozzá. Abban az időben Egressy és Lendvay vetélkedtek az elsőségért. Lendvay jobban meg volt áldva a természettől, szebb férfi volt s nagyobb tehetség; de Egressynek nagyobb volt tanulmánya s a jellem felfo-

gásához képest ennek szinpadialakításában kitűnő következetességgel játszott. A közönség két pártra volt oszolva, de Petőfi már 1845-től Egressy híve volt, mire nézve a *Pet. Muz.* 1888. 19. lapján nagyon jellemző kis cikket közöltünk volt. Most III. Richárd előadása alkalmából Petőfi egy majdnem túlságosan dicsőítő cikket írt Egressy alakításáról, melyben világosan őt vallja a legelső magyar színésznek.

Petőfi természetesen nem volt a színházi rovat vezetője, épen ezért a rendes rovatvezető is írt az előadásról, ki ugyan elismeri Egressy tanulmányát, de szerinte elődével, Lendvayval „nem mérközhetik“, ki előbb háromszor adta több évvel az előtt e szerepet.

Épen ezért Petőfi cikkéhez a szerk. csillag alatt e megjegyzést csatolta: „* Érdekesnek tartottuk e rendes bírálónk véleményétől egészen elütő cikknek közlését, hogy a t. közönség tüzelkü, fiatal költőnk e téren

először nyilvánított nézeteivel megismerkedjék.“¹

Petőfi természetesen a szokott hévvel kél Egressy védelmére. „Nem szükség — mond — Egressy helyét kimutatnom a magyar színészek közt, kimutatta már azt a közönség, hála Istennek, habár sokára is; s szót sem érdemel egy pár bangó, ki még most is el akarja disputálni tőle az elsőséget“ sat.

A rendes rovatvezető, ki Ő betűvel jegyezte néha cikkeit, felelt rá az Életképek 282. l. a következőkben:

„— III. Richárd előadását Egressy Gábor, egyik legjelesb, és kedvencz szerepeire kétségkívül legtöbb tanulmányt fordító színészünk által, a genialis költő Petőfi igen is költőileg bírálta meg. Mi most is azon előbbi — a többi helybeli lap által is kivétel nélkül támogatott — véleményünknel maradunk, hogy III-dik Richárd óriási jellemét, valamint Egressy Gábor, ugy az ő játékát áhitatosan helyeslő bírálója sem kellőkép fogta fel. S e balfelfogáson nincs segítve aféle phrázisokkal, mikben statarialiter kimondatik, hogy azon pár bangó, ki Egressytől még most is el akarja vitatni az elsőséget, szót sem érdemel. Ám legyen Egressy G. első

¹ Hogy először írt volna színházi bírálatot, ez a fűntebbiek szerint nem áll.

színész; nekünk, kik érdemeit őszintén méltányoljuk, legkevésebbé van eszünkben ezt tőle elvitatni akarni, de annyi tisztán áll előttünk, hogy ezen elsőség reputatioját nem III-dik Richárd jellemének felfogása által vivta ki. — Ő ezen nagyszerű, környezetét örökös bűvös rémületben tartó sátáni erejű szörnyetegből comicus gonosztevőt csinált, ki a karzatot megnevelteté, s a személye iránti érdeket s a történet dolgok pszichologiai hihetőségét megsemmisíté s a kisértetes bűverő fátyolát szétszaggatá. Valódi művész csak az álomjelenetben volt; ezen szétdultság, ezen tántorgás, ezen gyanus, aggodalmas széttekintés, ezen el-elfogyó lélekzet, ezen egész kép, mellyben a felébredt, a kinezó lelkiismeret végtelen nyomora leghebben volt kifejezve, méltó vala Garickhez, vagy korunkban Macreadyhez. — És mi meg vagyunk győződve, hogy a gondolkodó, tehetségdús színész, ha III-dik Richárdot még egyszer játszani fogja, engedend a játéka iránt nyilatkozó közvéleménynek s a félelmes, nagyszerű, bűvös Richardból egy perczig sem csinál bohóczot, minőnek azt az angol történetírók egyike sem jellemzi, és Shakspeare bizonyosan nem képzelé akkor, midőn a fehér és vörös rózsá vörös bünkorának e legutolsó, legmérgeesebb kinövé-

sét merész tragoediája hősvé tette.“

Megjegyzésre méltó, hogy Egressynek erről az alakításáról a Pesti Divatlap sem nyilatkozott teljes elismeréssel (1847. I.

251. l.) s említi a „comical hanghordozás“-t is.¹

Ferenczi Zoltán.

¹ Ugyanezt megjegyezte a Honderú és a Budapesti Híradó is, melyek egyébaránt egy követ fűttak. (B. H. 1847. 206. l. 506. sz.)

A kortársak bírálatai Petőfi műveiről.

V.

A „*Felhők*“-ről és a „*Hóhér kötele*“-ről.

Az *Életképek*-ben Csatóry Ottó »A magyar irodalom 1846-ik évi termékei« cz. cikket írván, ebben pár szóban érinti Petőfi említett műveit is (1847. I. 246. l. 8. sz. febr. 20.):

»Szépirodalmunkban ez évben igen nagy, sőt tulságos bőség is uralkodott — versekre nézve . . . sat. Petőfi »*Felhők*« című (ez a legbecsesebb) versgyűjteményeket adtak . . . Mindezen látszó nagy mennyiség mellett is költészetünk bensőleg nem igen gyarapodott; csupán Petőfi, Tompa, Vachot művei elégitik ki az olvasót.«

»Uj regényeink és novellagyűjteményeink szép reményekre jogosítanak Petőfi »*hóhér kötele*«; Pálffy Albert »*magyar millionaire*« és »*fekete könyv*«; Jókai Mór »*hétköznapi*« című regényeket adtak, melyek — ámbár Petőfi s Jókai regényeiben az alakok nem a regény, hanem a tulvilági szörnyű phantasiája költészet terén mozognak — elbeszélői modor s nyelvészet tekintetében igen kedvesek s megragadók. —«

Csatóry Ottó.

VI.

Folyóiratunk f. évi 3-dik számában két bírálatot közöltünk S z e v e-

r i n-től Petőfi műveiről. Most közöljük még egy bírálatát, mely szintén a Pesti Divatlapban jelent meg az »Irodalmi levelek Constanciához« című cikksorozatban, a VIII. levélben, melyben »Tompa Népregéi — Petőfi és Vachot Sándor versei« cz. alatt szól Petőfi költeményeinek II. kötetéről.

*Petőfi költeményeinek II. kötetéről.*¹

(Pesti Divatlap. 1846. 274. l. 14. sz. apr. 2.)

»Ígéretem szerint megírom kegyednek, milly véleményben vagyok Tompa népregéi, Petőfi és Vachot Sándor versei felől.

Igen örvendetes körülménynek tartom azt, miszerint íróink átkezdik látni, hogy nemzetiségünk eredeti tisztaságát nem a korcsosult salonokban, hanem a természethez olly közel álló, egészséges köznépi körében kell keresni, és hogy ezen szegény köznépi nyelve, szokásai és erkölcei azon gazdag bánya, mellyből a legbecsesebb érzék használhatók fel irodalmunk olvasztóhútajában. Ezen népies iránynak a legjobb sikerrel hódol jelenleg, a többi közt Szigligeti, egy két sikerültebb színművében; Erdélyi János a csak most kiadott népdalgyűjtemény-

¹ Megjelentek ily cz. a.: Versek. Irta Petőfi Sándor, 1844—1845. Pest, Beimel József betűi. 1845. 12r. 188+4 l. (L. Pet. Muz. 1888. 25. és 85. l. VI. p. a.)

ben, és saját verseiben; Kuthy Lajos Rejtelmekben; Czuczor, Petőfi, Szakál s Vörösmarty számos költeményeikben, Vahot I. a »Magyarföld és népei« című folyóiratban, Nagy Ignác a Tisztujításban, — és Tompa Mihál az általa nem rég kiadott »Népregék, népmondák« című könyvében.

»Mint hogy Petőfi Sándor verseinek II-ik kötetét és Vahot Sándornak összes költeményeit egymásután olvastam el, s kegyed mindkettőt egyaránt kedveli, nem lesz tán érdektelen ezen két, bár egy pályán haladó, de azért különböző sajátságú, irányú Sándorunk közt párhuzamot vonni, a nélkül, hogy őket egymás rovására dicsérni, vagy ócsárolni akarnám. — Petőfi, féket nem ismerő szilaj pegazusán, hegyet völgyet keresztül hyargal, s lángoló képzelete szárnyain, mérészen emelkedik fel azon magosságra, honnét már tovább repülni nem lehet; — míg Vahot Sándor, bizonyos számoló öntudattal andalog a költészet tündéres kertjében, hol szívének gyöngéd virágait óvatosan szakasztja le, s illedelemmel nyújtja át a haza geniuszának; — P. mélyen érez, V. még mélyebben; de P. érzésmódját több oldalulag tudja nyilvánítani, s eszméi tarkábbak; — P. költeményeit sokszor nyers, zordon férfiaság, a convenienciára mit sem ügyelő őseredeti természetesség bélyegzi; de azért olykor kedélyes is tud lenni, míg V. majd mindig kedélyes, lágy, s még haragja is többnyire szelid, erőtlén; versein mindkettő egyaránt elárulja saját egyéniségét; P. sötétebb szemüvegen nézi a világot, — s V. költeményei, általán véve, mégis komolyabb színűek; P. mindent megénekel, a mi figyelmét megragadja, s a legkisebb dologból is nagyot tud csinálni, V. leginkább a háza, szerelem, barátság s a családi élet körében forog; P. iránya, nyelve

népiesb, magyarosabb, V. nyelve, verselése szabatosabb, kimértebb; P. szívet ráz, elragad, — V. szívhez szól, elbájol; — egyik sem dagályos, érthetlén, egyik sem beteges érzelő; — P. költészete általán véve olyan, mint a Tátra, mellynek egy részét sötét felhők borítják, míg más részén a leg szebb derű mosolyog, mellynek égbenyuló zordon tar sziklá alatt a leg bujább tenyészetű kellemes völgyek tempéi nyulnak el; V. költészete hasonlít a síkság csendes virányához, melly fölött enyhe szellő lebegteti szelid szárnyait, melly mintegy önmagába látszik elmerülve lenni, melly illatával kéjt és üdvöt lehel. — Ki látott valaha tátrai vihart? melly mintha a földet tövestül akarná helyéből kimozdítani, olly rettentő erővel rázza a fenyves üstökét és hajlongó derekát, melly zajongva pusztít, és szélveszével minden, nálanál gyöngébb tárgyat elragad, vagy összezúz? — Petőfi sokszor illy erőt fejt ki költeményeiben. — És ki látott a messze síkon tündéres délibábot, melly varázsképeit olly méla csendben, s olly szelid bájolással tünteti föl? — Illy hatással vannak reánk Vahot S. költeményei. — Ez is, amaz is megérdemli a költő-nevet. Vahot S. a magyarok közt, Petőfi az egész világ költőinek sorában, kitűnőleg jelles. —

Mit mond ehhez kegyed? nemde azt, hogy minden kritika csak egyéni nézet, és ha ugyanazon tárgyat ezer bíráló rostálná, kettő sem egyeznék meg köztük egészen.

Szeverin.*

VII.

*Tigris és hiéna.*¹

»Térjünk most bírálatára egy elő nem adatott drámának, melly csupán szerzőjénél fogva jut a megem-

¹ E bírálat megjelent névtelenül a

lítettés szerencséhez. A bírálandó színműnek czime egész aestheticai gyöngédsége s finomságában igen hangzik:

»Tigris és hiéna!« — —

Épen a darab taglalásához akartam fogni, midőn egy illatos, rózsaszín papírra irt levélkét, gyöngéd férfi kéztől az elmeél, mély műveltség, kimerítő tudományosság és csodálatraméltó részrehajlatlanság legfélreमारázhatlanabb kifejezéseiben írva — kaptam kezembe.

»Uram! (igy szól a levélke; — a zárjel közti helyek az én sajátom). Tudomásomra esett, hogy ön merészkedni akar (igen hizelgő!) Petőfinek legujabb Tigris és Hiéna című drámájára kritikát írni. Általában ön igen szeret kritizálni, pedig igazán semmit sem ért hozzá; mert mindent rosznak találni nem mesterseg. (Hol nem sok jó van, ott mindenestre igen könnyű!) De a mi nagy Petőfinknek békét hagyhat ön. Mert Petőfi annyival magasabban áll minden kritika fölött, mint ön kritika alatt, minden kritikái mellett is. (Csodálatraméltó elmeél a megkülönböztetésben!) De ha e figyelmeztetés daczára mégis merészlené ön a nagy Petőfi drámáját csakugyan megbírálni, (Mit tesz e nevelés kifizetés?) Mindennek, ki képes véleményét papírra tenni, eszméit megfelelő, érthető alakba önteni, joga is van, a nélkül, hogy arra még hivatalos engedelmet kellene kérnie, nézeteit leírni oly dolgok fölött, mellyek nyilvános ítélet alá vetetvék! . . . Tehát joga van kritizálni —) — tehát nyissa fel ön jobban sze-

meit, s tanulja megkülönböztetni a jót a rosztól, ne hagyja magát pártosságtól vakká pofoztatni, s kezdje végre valahára ezen egyetlen, legeredetibb magyar költőnek költői mélységét és genialitását fölfogni!«

A levélen sem kelet, sem aláírás nem volt. Igen rejtélyes, gondolám magamban, de a darabot mégis újra átolvasám, és edzém szellememet, s hegyezém füleimet, lélekzetem visszatartám, sőt csaknem szívem verését is elfojtám, hogy figyelmem mi se háborítsa; mert ismeretlen figyelmeztetőnek nyilvános bizonyosságát akarnám adni: mennyire képes vagyok az egyetlen, legeredetibb magyar költőnek költői mélységét föl- és megfogni.

Petőfi előttem igen kedves lyricus — néha. Ha a nyers, zablátlan aljasságot magában fékezni tudja; ha kezével egy szerencsétlennek szerető szívére tappint, s érütését aggódva számlálja, és a lázbetegnek hő változásiról tudósít — akkor igen szeretem; ilyenkor gyakran sikerül neki a szépség csigájában egy csep igazságot meritni föl a phantasia mérhetlen tengeréből; de mihelyt a néphez alászáll, és népszerű lenni erőködik: akkor mindjárt vad és féktelen lesz, lábával tombol, sarkantyuit pengeti, fölrugja a port, és szétszórja a sárt, s a körülállókat mind bemocskolja. Pedig Petőfit épen ezen irány, ezen sárdobálás miatt juttatták barátai némi nevezetességre. Petőfinek legnagyobb szerencsétlensége — barátjai. Az én fentebb ismeretlen correspondensem is egyike ezen barátoknak. — A nyakraföre ünnepeletté tett költőnek nincs nevelése. A nép közül származva, elég tehetsége van magát észrevéttetni, de elhanyagoló talentoma mellett szíve s szelleme művelését. Talán már neki indult vala e művelésnek

Budap. Híradó 1847. folyamában 556. sz. márcz. 11. 163. l. a tárczában: „Adatott és nem adatott drámák Januárban (Férjszelidítő — Csikós — Tigris és hiéna.)“ cz. a.

— ekkor megkondult a dicsőítés vészharangja, mely mindent, ki rossz hazafinak tartatni, a hazaárulók közé számittatni nem akart, mintegy kényszeríté, boszantó bömbölésében osztozni. Sőt még tovább mentek! Petőfi a lyricus ügyét pártügygyé tevék, s én épen nem csodálnám, ha egy vörös sapkás kör alakulna, mellynek tagjai törvényökül szabnák, Petőfi munkáin kívül egyebet nem olvasni.

— Petőfit, magamagával sem levén még tisztában, sem erejének öntudatával nem bírván, e dicsérő túzlármá mintegy fölriasztá; de az ember mindenhez hozzászokik, s így történt Petőfivel is; bármint bántá is őt netán eleinte ellenséges barátainak zajongása, azonban hamar megszokta a tömjénezést, megtanulá tehetéseit — a másik által tulbecsülteket — tulbecsülni, és elkezdett hangadó lenni a divatos magyar irodalomban. — Éles, fűlsértő hang vala ez, teremtetékekkel spékelve. Hang, mely az izlést szükségkép mélyebbre süllyeszté. — Petőfi nem érte be a lyricus babéjaival, a romanticus és dramatikus dicsőségével is vágyott ékeskedni. Egy regényt irt, »A hóhér kötelét«, s egy drámát »Tigris és hiéna« címűt.

Ezen dráma meséje következő: Borics, Galiczia fejedelme szeretné II-dik Béla tronját maga számára elfoglalni, de ebben testvére Saul által, ki korcsfia Predszlavanak, Borics anyjának, ki mint Kálmán király neje, Salamon nevű alattvalójával effeledkezék magáról — gátoltatik, aztán ezen elvetemült anyja által saját országától megfosztva elárultatik. Így végződik a darab, nem tudván mi történik Béla királyival, Sault atyja Salamon meggyilkolván, Salamon egykori szeretője Predszlava, Saulnak anyja által lemé-

szároltatván — Borics pedig anyja Predszlavával szemben kivont karddal megállván . . .

A darab házasságtörés és gyilkosság alapjára épített bonyolt zagyvalék. Maga itél maga fölött, s Magyarhon legnagyobb, legeredetibb költőjének izlését nem a legszebb világban tünteti föl. Választott tárgya borzadályos és vérbélyegzett; nem mintha ilyenmű tárgy valamely dráma anyagául ne szolgálhatna! Emlékezzünk III-dik Richárdjára Shakspearenek, hol bűn büntkerget, — de ezek titáni bűnök, s hol az erkölcsi erő egész nagyságában föllép, ott az drámai, szolgáljon aztán Istennek vagy az ördögnek — mindegy! De hol az erkölcsi magában véve csekély, mindennapi, izetlen, törpe, ott sajnálatraméltó gyengeség jellemzi a szellemi képleményt; mintha egy férget látnánk csúszni a nagy mindenség alkotmányán, azon nevetéséges gondolattal, hogy az öröklét gyökei, mellyekre a mindenség támaszkodik, elvághatja, s azt a semminek sötét mélységébe taszithatja. . . .

Még kisebbnek tünik föl előttünk Petőfi a kivitelben. Ő eleitől fogva nem sokat gondolt a formával. Szeret menni maga utján, nem törődve, vajjon viselete s módja nem szolgál-e botrányul valakinek, és egy költőnek szabad-e tisztátlan szellemmel nyilvánosság elé lépni; szabad-e ott olly nyelven beszélnie, mellynek korcsmában akadhatnak ugyan csodálói, de mellynek a művészet csarnokaiban hallatszaniok nem szabad, ha szép-irodalmunkat korcsma-irodalommá alá-sülyedni látni nem akarjuk. — —

Épen azon anonym levélke következtében vagyok kissé keményebb, mint a nélkül netán lettem volna. De igazságos akartam

lenni, s egy ifjú író ellenében, kit bizonyos párt Magyarhon első s legeredetibb költőjének vértjére emelt, annál szigorubbaknak kell lennünk, minthogy némely itélni nem tudó oly hiedelemre tántorodhatnék, — melly épen nem nagy nyereségére válnék irodalmunknak.

Az én ismeretlen figyelmeztetém nem lesz egészen megelégedve a genialis (?) Petőfi drámája felőli ítélettemmel. Azt fogja mondani: az én egész kritizálás-módom tagadásban áll, tudniillik negatív okoskodom, és pozitív egyenesen kárhoztatok. Ezuttal kivételt teendek, s bármily ellensége vagyok is kritikákban a hiba-statistikáknak, minthogy sokkal jobban szeretem a költőnek szellemét egészben fölfogni, annak irányát, egész nézelmódját — mint sem formabeli hibáit, hozzáfogok mégis egy illynemű statistika szerkesztéséhez, — s ez minden további okfejtetés alól föl fog menteni.

Van az egész drámában 4 felvonás 106 lapon, lapját 28 sorral számítva. Ezen kis téren találkozzunk 8 ga zemberrel, 16 ördöggel, 5 földönfutóval, 20 kutya, eb, akasztófa, fattyu, ostoba ficzkó, szemtelen zsványnyal! ez összesen, csak fölületesen számítva — ki tartózkodnék örömet soká illy tiszteletreméltó társaságban! — tesz 49 legilletlenebb szitokszavat, és így minden levélre esik egy illyes kifejezés, minden 56-ik sorra egy ocsmány aljasság, káromkodás, átok, vagy czím, minövel révészlegények a korcsmában szokták egymást megtisztelni! — Hogyan tetszik ez az én névtelen levelezőmnek? Hogyan híjják azon aesthetikát, melly illyes póriasságokat helyeselhet? A műveltség minö fokán kell azon olvasóknak állniok, kik illyes szitkozódásokban gyönyörüséget talál-

hatnak? — A műveltség minö fokán állhat az én névtelen tudósító m? — De még tovább megyek, kiürítem a kelyhet egészen, s ha már beletévedtem a mocsárba — sietni fogok minél hamarabb szárazra jutni belőle.

A 3-ik lapon a következő párbeszédet találjuk: »Borics. S miért hagytad el hazádat, azt a szép Magyarországot? Saul: kiokádott magából (???) Borics. Számüzettél? Saul. Nincs különben. Borics. Miért? Saul. Csak.

A 9-d. lapon Magyarhon leggeniálisabb költője ezen megjegyzést teszi a színész számára: »nem hallotta Predszlava beszédét.« Kiváncsiak vagyunk tudni, hogyan kellene ezen nem hallást a színésznek markiroznia!

A 24-d. lapon a fiút anyjával következő párbeszédben találjuk: Borics. Halj meg tehát, és kárhozz el!.. De nem, nem öllek meg. Predszlava. Ah, ég... isten... te nem ölsz meg fiam?... oh hiszen az irtózatoss is lenne. Borics. Nem ontom vére-det. Mondják a kiontott vér égbe kiált és a földön elárul... Predszl. Ugy van fiam, a kiontott vér elárul és égbe kiált. Te nem fogsz megölni. Borics. Nem anyám, nem öllek meg. — Megfojtalak. Predszl. Mindenható! (székbe tántorodik.)

Megvallom, hogy én illy forma párbeszédék fölött főnhangon kaczaggni kezdék, mert minden pillanatban ama csengőpengő kardos lovagdarabok parodiája jutott eszembe, melyet a leopoldvárosban (Bécsben) egyszer láttam, s mellyben a lovag és apród épen illy pathos modorban szátyárkodnak, midön egymást meg akarják ölni. De menjünk tovább.

A 28-dik lapon ez áll: »A ki pedig (Magyarországban) tehetne va-

lamit, az gazember! (Csináljatok bő-
kot ti vagyonosak! ezek amolyan
irány-phrasisek, mellyek után soha-
sem maradnak el az éljen-salvék!)
Ugyan e lapon n é g y s z e r kiáltják
unisono: »Vesszen minden hazaáruló!«
Gondolhatni minő iszonyu sikere lett
volna a darabnak, vagy — ha netán
még adatnék — lenni fogna . . .

Mellőzünk phrasiseket mint a kö-
vetkezők: »Eb a ki siet.« »Ördög bu-
jék belém, ha szeretlek.« — »Ha atyai
érzésem kendermaggá válnék: valami
fiók csíz jól laknék vele.« »Ne boszants
kölyök.« — A 61-d. lapon: »Ha tud-
tam volna, hogy itt erre a siralmas
sorsra jutok: mentem volna pokolig,
s barát lettem volna.« A 63-d.
lapon: »Hol szent Péter vagy ki az
ördög a kapus.«

64-d. lapon: »a csörgő sapka
alatt egyszerű a lélek, mint a csuklya,
s a csuklya alatt sokszinű a lélek, mint
a csörgő sapka.«

A 75-d. lap gazdag költői szépsé-
gekben, ezen egy lapnak van mit emel-
nie; ezt olvassuk itt: »elmehetsz,
gyáva fattyu!« — »Ostoba ficzkó!«
— »Többet ér a tulvilági üdvösség
reményénél« (merész egy kép!) »Illyen
bolond nem vagyok.« — »Kikardla-
pozlak, mint valami kutyát.«

A 76-dik lapon költő phantasiája
a szépség legmagasb regioiba emelke-
dik, e helyet még kivonjuk, s ezzel
azt hiszem, névtelen levelezőm magasz-

taltsága jövendőre tetemesen alább
lesz hangolva. Saul és Borics együtt
vannak, s ezen gyöngédségeket mond-
ják egymásnak: Saul. Hah, kárho-
zat! Galiczia fejedelme, te olly gaz-
ember vagy, milyennek agyvelejéből
még nem lakomáztak az akasztófákról
táplálkozó hollók. Méltó volnál, hogy
annyifele aprítsanak, a hány akasztófa
van országodban, hogy mindenikre
jusson belőle egy darab. Borics. És
te méltó volnál, hogy a kofák leköp-
jék nyelvedet, melly mesterségökben
kontárkodik. Takarodjál! Saul. Fe-
ledd el az istent, vagy az ördögöt, a
kiben hiszel, feledd el mindent, csak
e napot ne! és ha elfelejtenéd, majd
eszedbe juttatom. (el.) »Következnek
még hasonló költői emelkedettségek
— mint: »inkább kutyamét fogadom
királyomnak, mint fattyut.« — »Dög-
vész és kárhozat, szép vizasztalás,« —
»Távozzál asszony, távozzál tőlem, ne
lehelj dögvészt rám.« — »Hazudsz,
fecsegő kofa!« stb. stb.

Fáradtan és mélyen elszomorodva
teszem le tollamat, s nem kívánok egye-
bet, mint hogy vajha Petőfi inkább
azok szavára hallgatna, kiket ő ellensé-
geinek tart, mintsem azokéra, kik lélkét
dicsőítés tömjénébe burkolják, őt el-
kábitják, tiszta öntudathoz jutni nem
engedik, és gátolják azon helyet elfog-
lalni irodalmunkban, melyet talento-
mával és ahoz arányzott mű-
veltséggel könnyen elfoglalhatna.«

Közli: *Ferenczi Zoltán.*

Medgyes Lajos nyílt levele Petőfihez.

Petőfi Sándornak. 1

(Életképek. 1846. II. 562. I. 18. sz. okt. 31.)

„Hallom: ez országgyűlés alatt
szándékozol Erdélybe jönni. —

¹ E levelet Medgyes a lapok ama hírei

Nem tudom — mert hivatal és

alapján írta P.-hez, hogy készül lejönni
az erdélyi országgyűlésre. L. ezt a hírt a
Pesti Divatlap 1846. II. 755. I.
38. sz. szept. 19. (Közölve Pet. muz.
1888. 320. I. XXXIX. pont a.) F. Z.

családi élet köt le — lesz-e módom veled személyesen szólhatni; olvasd azért a nyilvánosság útján ezen sorokat, mellyek írására egy felől tisztelet irántad, érdek más felől s buzgalom költészetünk iránt hívának fel.

Csokonay halálával a nép költő nélkül maradt. A dal, melly szerelmét az ösztön kódéből fölemelje; a dal, melly lakomáiban túláradt kedvét lágy harmoniába olvasztván, vad elvete-müléstől megóvja; a dal, melly szellemét a szibbadt puhaság öléből a természet magasztosságának élvezetére s szabadságra s hon-szeretetre éleszse; a dal, melly a népet az állatvilágból az ember-világba büvölje föl — Csokonay sirján elhangzani látszott. — Költőink, kik azután énekeltek, vagy idegen nemzet érzelmeinek voltak utánzengői, vagy a szívet a föben lenni gondolván, verseiket mes-terkélte formák közt elvont eszmékben irták, vagy mint világra-ható lángelmék, lelkük szikráit annyira magasban hintegeték, hogy a nép gyöngye szeme vagy észre sem vette, vagy lidércznek gondolván, ijedt hidegséggel bor-zadott attól vissza. — Valóban a nép fölött a tündér fátyol, mit a dalárban felbukó szellemkezek fo-nának, Csokonay után szétfosz-lott, s ott állott az kopasz mezte-lenségben az emberiség sugára nélkül. Kedélye, mint harmatos

rózsabokor lanyha kebel szárnyai-tól, a dal édes zengzetére öröm-tánczra nem hevül. Legjelesebb költőink, kik tagadhatlanul nem-zeti irányban dolgoztak, sem tud-nak egészen átmenni a nép éle-tébe. Daljaik nem azzal a magá-val ragadó lelkesedéssel énekel-tetnek, mint a Csokonayéi.

Mi ennek lélektani oka? ha criticusaink fölfejténék, igen sze-retném!

Te zengedeztetéd meg, tisz-telt barátom, legközelebről a lantot, mellyre a nép figyelt, s mellyen szíve érzelmeivel rokon-húrokra találván, az azokról le-zengő dalokban önlelkére ismert.

Költeményeid megjelenése után különböző bírálatokat olvas-tunk azokról. Nem tudom, miként vetted te ezen bírálatokat, de en-gem egyik sem elégitett ki. Bi-rálóid közül nem látszott egyik is észrevenni azon alappontot, hon-nan szellemed kiindult, s nem ezen alappont meghatározása után róttá meg tévedéseidet s mutatott irányt a további utra. Fájdalom! aestheticusaink nagyobb része ide-gen irodalom iskolája után képez-vén magát, a kezébe akadt műve-ket annak rámájára huzza.

Kevesen vannak szépirodal-mi bírálóink közül, kik nemzeti sorozat szerint a költészet elmé-leti és gyakorlati világát átbuvar-kodván, okszerű elvonás és össze-hasonlítás útján, magoknak ma-

gasabb néző pontot teremtettek volna, s innen önállólagos ismerettel saját helyük s jellemzetük-nél fogva mérlegelnék a bírálendő műveket.

Kevesen vannak, kik a magyar költőt ne német, francia sat., hanem magyar szellemből itélnék meg, a mennyiben tudnillik irásai a nemzetszellemmel ugyanazonosok, vagy attól különböző színekben élűnek. — Maga Kölcsey is, az egyetlen műbíró, irodalmi életének elsőbb éveiben a tévedést ki nem kerülhető. Csokonayt bírálván, nemcsak hogy ezen lángelmét érdemlegesen nem méltányolta, de éppen azt, mi irásaiban fő és egyetlen erény volt, róttá fel neki hibául: „Midőn így ír Csokonayról — Kazinczy és Kis verseiben a régi szavak is ujjak gyanánt tűnnek fel. Csokonaynál az új szavak is régieknek tetszenek.” Mintha éppen nem arról ismertetnék meg az igazi költő: hogy teremtéseinek legújabb s legmagasabb világáiban is, eszméit s előadását a nép szellemével s felfogásával összeérinteni, rokonítani tudja, hogy a nép nyelvben, izlésben, gondolatban minden szépet és magasztost tőle eltanuljon a nélkül, hogy ezt észrevegye.

A költészetnek el kell hatni a nép legalsó s legműveletlenebb osztályához is: ismernie kell eredetileg azt a hangot, melly az ál-

latember kedélyzetét rezgésbe hozza, melly a szenvedélyek sötét és vastag burkában alvó lelket fölébressze, s így lassudan a vad tőkébe az emberiség szelid ágát beléoltsa.

Innen nem lehet kezét fogynom azon bírálóiddal, kik daljaid közül többet póriának mondanak. Ezen uraknak nem jutott eszükbe: hogy például, az alföldi csikós vagy gulyás érzelmeihez éppen ez és nem más uton hatolhatott el a költő; hogy előbb a természet öléből fejtett márványt nehéz bárdal kell faragni, míg a finomabb véső rá alkalmaztathatnék. Ezen vádnak csak akkor lehetendett helye: ha nemesebb hangon is annyit és olly szépeket nem irtál volna. Igen; költői szellemed eredeti feladata volt: hogy az egész nemzetet, a paloták aranyozott függőnyeitől, a lantornás-kunyhóig, daljaid sugárövébe öleld.

A helyett azért, hogy bírálód a röpke jellemű Heinét, vagy a kaczerkodó Berángert, vagy akármi más idegen példányképet adtak volna kezedbe: inkább tanácsolniok kellett vala: forganál minél többet a nép között, és különböző vidékeken figyelni részletes magaviseletére, s szellemét minden oldalról átsajátítván, emelnéd azt művészi fokra, s így segitenéd elő a magyar költészeti iskola megalapulását. És e figyelemzetést annál biztosabban tehe-

tendették, mert költeményeid között minden bizonnal azok a legsikerültebbek, mellyeket utazásaidban irtál.

„Bucsu Kun-Szentmiklóstól”; minő dal ez! minden versszak, minden sor, minden szó tökéletes magyar. Olvasván e dalt, a mulatkozó társaságot látjuk magunk előtt: annak, úgy szólva, egész kedélyhabja van e dalban előmölve. Nem irt illyet Csokonay sem. E dalban föltűnő az önmagadat. A természettel váltottál kezet, midőn e dalt teremtéd, s annak leghivebb csókjait kellett érzened!

Mit bírálód elmulatának, arra titkos szükségeinél fogva önelleked ösztönöz, s meg vagyok győződve, hogy ennek sugallatából határozta el közelebbről magadban, Erdélybe jönni, ez ország lakosait, szokásait és szellemét megismerendő.

Kolozsvárt az országgyűlésen központosulva leleended a hon értelmiségét; télire ott gyűl össze mindenfelől a tehetősebb uri rend, férfiak és hölgyek. Alkalmad lesz hallani e hon szónokait, ellesni a lelkesedést, melly előadások alatt elragadja őket, ellesni a modort és hangulatot, melly beszédeiket jellemzi; alkalmad lesz a társalgási körökkel s azoknak szellemeivel megismerkedni, s így a nemzet lelkét egy pontból birhatod...

Azonban mondanom kell:

hogy ezéled ez által még teljesen elérve nem lesz. Nevesebb szónokaink ugyanis idegen iskolák után képezték magukat, s a felsőbb társalgási körökben a külföld vak utánzásának még némi foszlányai maig is fenállanak. — Tiszta, szeplőtelen magyarságot egyedül a Székelyföldön s jelesen Maros s Udvarhelyszéken fogsz találni. — És ezen helyeket meg nem járnod nem szabad. El kell lesned a népet vallásos szer-tartásainál, házi körében, lakomái alatt, tánczvigalmai között, hogy lássad a valódi buzgóságot, érezzed a nemes nyíltkeblűséget, meggyőződjél a szerény módosságról, el légy ragadtatva az önérzet-szülte büszkeségtől, s mindenek fölött meglepethessél a szemérmes önalkalmazás által fi- és nőnem ellenében. Meg kell tekintened, milly élénkké, milly vidámmá teszi ezt a népet a szabadság, mellyet élvez; mekkora benne a tényező, a munkásság; és fájdalom- maiban mint nem látszik az elcsüggedés. Még könnyezéseiben is van a székelynek valami büszke rátartása, úgy, hogy sorsán nem lehet szánakoznunk, de fel vagyunk híva abban részt venni. S mekkora a hűség, a becsületé- zet, a kegyeleti hajlam e nemzet- ben! S minő mély kedélyü! s mennyire találékony, s minő ere- deti!

Itt, egyedül itt fog Erdély-

ben a te költői lelked legtöbb s legsikerdúsabb éleményt találni.

Ugy van, barátom! le kell szállanunk a néphez, a még semmi idegen elemtől s befolyás által meg nem vesztegetett néphez, s ennek bölcsőjéből emelnünk fel a nemzeti költészetet. — Az, miket napjainkban némelyek versei-, beszélyei- s drámáiban látunk, hol a nép szójárásait, utczai dainait, pajkos nyereségét¹ felhasználják, — nem nemzeti költészet! — Ez kigunyolása a nemzeti költészetnek! Nem a czondra kell nekünk egyedül, de a nemes szív, melly ezen czondra alatt ver! A nép belső szellemét vagyunk kötelesek kifürkészni s emelni a művé-

¹ nyereségét helyett.

szet világába. És ki tehetné ezt jobban náladnál?

Üdvözöllek azért szívem forró buzgalma szerint: hogy Erdélyt megutazni magad elébe tüzéd. Biztosítlak: e honból ismereteid nem fognak szegényül elválni. Hol Csokonay és Kazinczy szükségességnek tartották mügonddal utazni s mellyről Kisfaludy Sándor azt mondá: hogy itt tanult magyarul; e hon megutazása bizonyosan rád nézve sem fog érdek nélkül elveszni. Hozzon a szerencse minél előbb közünkbe. Erdély fiai és leányai örömmel várnak rád. —

Deézsen, oct. 18-dikán.

Medgyes Lajos m. k.⁴

Közl.: *Ferenczi Zoltán.*

A Petőfi-irodalomhoz.

III.¹

Az „Egyetemes Philologiai Közlöny“ f. évi májusi füzetében Háhn Adolf a Salamon Ferencz irodalmi tanulmányait ösmertetvén, tüzetesen foglalkozik Salamonnak Petőfiről írt kritikájával is, a melyet Gyulai Pál „nevezetes tanulmánya mellett (Petőfi Sándor éslirai költészetünk 1854) Petőfi költészetéről eddig a legkitünőbb fejtegetés“-nek nevez.

A Salamon nézetei közül a legsajátosabbakat és a dolog lényegére leginkább tartozókat egé-

szén magáévé teszi, midőn így szól: „Jól mondja Salamon, hogy Petőfi géniusa sem a magasság, sem a mélység régióiban nincs otthon, s midőn eszmékre, elvontabb tárgyakra akar emelkedni, elhagyja az inventio. Csak a föld, a való élet atmosphaerájában érzi jól magát, követve mindig az élet benyomásait, melyeket hiven és közvetlenül, cziczomatlan egyszerűséggel s bizonyos drámaisággal állít szemünk elé, mely a népdalnak kiválóan jellemző sajátsága. A népdalok belső formáját Petőfi

¹ I—II. közl. Pet. muz. 1889. 62, 125 l.

oly mértékben magáévé tévé, mint előtte senki más, egész mellét kitérve mintegy a népköltészet friss légáramlatának, mely gyorsabb keringésbe hozta a vért a magyar lyra petyhüdt tagjaiba.“

A „Délmagyarországi Közlöny“-nek (Temesvár, szerk. Tábori Róbert) f. évi június 9-iki (133-ik) számához csatolt mellékletén Lendvai Miklós „Petőfi Sándor Temesvárott“ című cikket közöl, a melyből adjuk a következőket:

„... Petőfi az 1849. év tavaszán folyton Bem tábornok, az erdélyi hadsereg parancsnokának oldalán volt és elkísérte őt mindenhol a délmagyarországi diadalmas hadjáratában.

Petőfi már akkor honvédőrnagy volt. Többnyire lovon járt; egyenruhája olyan volt, mint a többi tiszteké, de tisztinyakravaló helyett kihajtott inggallért viselt, a miről könnyen fel volt ismerhető a többiektől.

A nyakravaló miatt egy ízben összetűzése volt Mészáros Lázár hadügyminiszterrel. Mészáros követelte tőle, hogy előirt nyakravalót viseljen, s Petőfi élesen megtámadta ezért Mészároost a „Nyakravaló“ című költeményben.

Petőfi hát csak azért is nem nyakravalóban, hanem kihajtott inggallérban kísérte az ő „kedves polyák“-ját, az ő „vitéz vezérét

és dicső tábornokát“ és Bem, ki atyai szeretettel csüggött a lánglelkű költőn, sohasem tett ezért szemrehányást neki, sőt védelmébe vette őt Mészáros Lázárral szemben.

Bem 1849 május derekán román földre riasztotta el Orsovánál a Puchner régi hadtestéből, a temesvári őrség egy részéből és két határőri zászlóaljból álló osztrák sereget. Azután május 24-én elhagyta Orsovát, hogy Temesvár alá jöjjön, hol gr. Vécsey tábornok hadteste táborozott.

Utja Temesvár felé valóságos diadalut volt. A nép mindenütt örömmujongva fogadta a nagy hadvezért és a vele jött Petőfi Sándort.

Petőfi utközben, Karánsebesen írta azt a gyönyörű költeményt a székelyekről, mely így kezdődik:

„Nem mondom én: előre székelyek!“ stb.

Lugosra este érkezett meg Bem. A nagy közönség fáklyázzal fogadta. A lelkesedés oly nagy volt, hogy a papság és vele a közönség az utcán letérdelt, hogy üdvözölje megszabadítóit. Mikor Petőfit meglátták Bem kíséretében, a nép lelkesen megéljenezte a nagy költőt.

Buziáson május 25-én ünnepiesen öltözött hölgyek és fehér ruhás lányok virágokkal hintették be az utat, melyen a szabadsághősök bevonultak. A férfi-kö-

zönség Szinérszegig ment eléjük és elkísérte őket Bakóvárig. Petőfinek babérkoszorút nyújtottak át a hölgyek.

Még az nap este megérkeztek Temesvár alá, a freidorfi táborba. Másnap reggel Bem megszemlélte a Temesvár körül összpontosított magyar hadsereget. A honvédek óriási lelkesedéssel üdvözölték.

Bem előbb a Gyárvárosban elhelyezett csapatokat tekintette meg, azután kilovagolt a Vadász- és Csóka-erdőbe, hol többnyire huszárak táboroztak.

Ennél a csapatszemlénél Petőfi Sándor — őrnagyi egyenruhában — közvetlenül Bem oldala mellett lovagolt. A katonák rögtön felismerték kihajtott inggal-lérjáról és nem kevésbé lelkesen megéljeneztek, mint hadvezé-
rüket.

Petőfi komolyan, katonai tisztelgéssel fogadta az üdvözléseket, Bem pedig — ki egyébkor mindig komornak mutatta magát — mosolygott és láthatóan örült annak, hogy az ő „kedves Sándor“-át — mint Petőfit nevezte — oly szép óvációkban részesítik.

Mielőtt elhagyták volna a Vadászerdőt, Bem és Petőfi még egyszer visszafordultak a honvédek felé s katonásan tisztelegtek. A honvédek újra megéljeneztek őket. „Éljen a haza!“ Éljen Kosuth!“ „Éljen Bem!“ „Éljen Pe-

tőfi a népköltő!“ kiáltozták a honvédek.

Alig hogy vége volt a csapatszemlének, megeredt az eső, de a katonák annyira föllelkesültek Petőfi látásán, hogy bár egészen átáztak, elkezdték énekelni a „Talpra magyar“-t.

Azután egyes henvédek elszavalták Petőfi ismertebb költeményeit és a többiek hazafias lelkesedéssel hallgatták.

Petőfi már másnap elhagyta a temesvári, illetőleg freidorfi tábor, mert Bem kíséretében N.-Beckerekre kellett utaznia. Temesvárrott azonban még sokáig emlegették őt a honvédek és az ő hazafias dalait énekelve folytatták tovább a vár ostromát.“

A „Figyelő“ (Szerk. Abafi Lajos. Budapest, 1889 júniusi füzet) „Petőfi életéhez“ cím alatt Koroncy Imrétől érdekes adatokat közöl Petőfi selmezbányai tartózkodásáról, valamint életének későbbi folyásáról is, főképp Lehotzky Pál, Petőfi volt iskolatársa visszaemlékezései nyomán.

A „Budapesti Szemle“ 1889. évi júniusi kötetében „—rd—r—“ jegy alatt szintén ismertette van Viktor Rydberg munkája, melyről a „Pet. Muz.“ júniusi füzete terjedelmes tanulmányt közöl Dr. Erdélyi Károly kecskeméti tanár tollából.

Csernáttoni Gyula.